

Економічні горизонти

ISSN 2522-9273 (print)
ISSN 2616-5236 (online)

Economies' Horizons,
No. 4(7), pp. 4–16.

DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.161716](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.161716)

Домашня сторінка: <http://eh.udpu.edu.ua>

УДК 339.56:633.85

Структурні особливості системи регулювання експортно-імпоротної торгівлі продукцією олійних культур

Н. Б. Побережець¹

Стаття надійшла: 10.11.2018
Стаття прийнята: 24.11.2018

Побережець Н. Б. Структурні особливості системи регулювання експортно-імпоротної торгівлі продукцією олійних культур. *Економічні горизонти*. 2018. № 4(7). С. 4–16. DOI: [10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.161716](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.161716).

Анотація. Функціонування національної економіки в ринкових умовах передбачає включення країни у світові інтеграційні процеси. Особлива роль у вирішенні цієї проблеми належить регулюванню експортно-імпоротної торгівлі, зокрема на ринку продукції олійних культур України. Олійні культури традиційно займають вагомe місце у формуванні зовнішньоекономічного обороту країни. В умовах сьогодення Україна активно взаємодіє зі світовим ринком продукції олійних культур, бере участь у складній системі регулювання експортно-імпоротної торгівлі олійними культурами на кожному її рівні – корпоративному, національному, міждержавному, наддержавному та глобальному. *Мета дослідження* – виявлення тенденцій та особливостей системи регулювання експортно-імпоротної торгівлі соєю, ріпаком і соняшником як найважливіших культур у структурі зовнішньої торгівлі України. *Методологія.* Методологія дослідження базується на зарубіжних та вітчизняних наукових статтях щодо необхідності поєднання ринкового та державного регулювання аграрного ринку, а також аналітичних робіт та узагальнення думок експертів у досліджуваному секторі економіки. Було використано методи системного узагальнення, абстрактно-логічний, аналізу та синтезу. *Результати.* У статті досліджено систему регулювання міжнародної торгівлі товарами, у тому числі олійними культурами, що має певні рівні та характерні для них інструменти. Зокрема, по відношенню до ринку олійних культур корпоративний рівень передбачає наявність такого інструменту як обмежувальна торговельна практика; національний – зовнішньоекономічну та зовнішньоторговельну політику; міждержавний – преференційний та дискримінаційний режими; наднаціональний – інтеграційні інструменти; глобальний – функціонує на основі рішень світових організацій – Світової організації торгівлі (СОТ), Конференції ООН з торгівлі та розвитку, Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), Федерації асоціацій торгівлі олійними культурами, насінням і жирами тощо. Важливість зовнішньої торгівлі в економіці країни обумовило формування зовнішньоторговельної політики, яку визначають як певний курс дій урядових і владних структур, використання таких принципів, методів та інструментів впливу на розвиток зовнішньої торгівлі країни, завдяки яким забезпечується досягнення визначених цілей та реалізація національних інтересів. У статті зазначені позитивні наслідки від участі України у СОТ, що регулює економічні процеси на глобальному рівні. А також зазначено особливу роль ФАО ООН, що полягає у вивченні стратегічних і тактичних підходів у вирішенні продовольчої проблеми в глобальному масштабі, при цьому використовує такий показник як

¹ Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; викладач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом; ідентифікатор ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3503-4887>; e-mail: poberezhets_n@ukr.net; науковий керівник – О. О. Школьніий, д. е. н., професор.

відношення світових запасів продукції до їх світового споживання. *Практичне значення* одержаних результатів полягає в розробці теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності розвитку експортно-імпортової торгівлі на ринку продукції олійних культур України в контексті міжнародного регулювання. Експортно-імпортна політика України повинна ґрунтуватися на об'єднанні зусиль як щодо підтримки вітчизняного товаровиробника, так і по відношенню до потреб споживачів. Даний консенсус можна досягнути шляхом прямих дотацій безпосередньо сільськогосподарським товаровиробникам та непрямой підтримки через збільшення попиту на вітчизняну продукцію агропромислового сектора, що буде *перспективою для подальших досліджень*.

Ключові слова: олійні культури, експорт, імпорт, торгівля, регулювання, зовнішньоторговельна політика.

Кількість джерел: 42; *кількість таблиць:* 0; *кількість рисунків:* 1; *кількість формул:* 0.

JEL Classification: F 10, F 14, O 13, Q 17

Structural features of the system of export-import trade regulation of oilseeds products

Nataliia B. Poberezhets¹

Received: 10 November 2018
Accepted: 24 November 2018

Poberezhets, N. B. (2018), "Structural features of the system of export-import trade regulation of oilseeds products", *Economies' Horizons*, no. 4(7), pp. 4–16, doi: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.4\(7\).2018.161716](https://doi.org/10.31499/2616-5236.4(7).2018.161716).

Abstract. The national economy in market conditions involves the country's inclusion in world integration processes. A special role in solving this problem goes to the regulation of export-import trade, in particular to the Ukrainian oilseeds market. Oilseeds crops traditionally occupy a significant place in the formation of economic growth of the country. In the current conditions, Ukraine actively interacts with the world market of oilseeds crops, participates in a complex system of export-import oilseeds trade regulation in such levels: corporate, national, intergovernmental, supranational and global. *The purpose of the study* is to identify trends and peculiarities of the system of regulation of export-import trade of soya, rapeseed and sunflower as the most important crops in the structure of foreign trade of Ukraine. *Methodology.* The methodology of the research is based on foreign and domestic scientific articles on the necessity of combining market and state regulation of the agrarian market, as well as analytical works and generalization of expert opinions in the investigated sector of the economy. Methods of system generalization, abstract-logical, analysis and synthesis were used. *Results.* The paper highlights a system of international trade regulation, including oilseeds crops, which has certain levels and instruments characteristics. Particularly, the oilseeds crops market in the corporate level implies the existence of such instrument as a restrictive business practice; national – foreign economic and foreign trade policy; interstate – preferential and discriminatory regimes; supranational – integration tools; global – operates on the basis of decisions of world organizations – the World Trade Organization (WTO), the United Nations Conference on Trade and Development, the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), the Federation of oilseed crop trade associations, seeds and fats, etc. It is revealed that the country forms its own system and structure of state regulation of foreign economic activity. An important strategic task of oilseeds producers is a choice of the optimal organizational structure of international trade. If in the trade structure of the company export is not dominant, then it is worth resorting to the services of intermediaries. The paper describes the experience

¹ Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University; Lecturer at the Department of Marketing, Management and Business Management; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3503-4887>; e-mail: poberezhets_n@ukr.net; Scientific Adviser – O. O. Shkolnyi, Doct. Ec. Sc., Professor.

of highly developed countries in regulating the agrarian market by the state, which demonstrates the protection of the domestic producer. The importance of foreign trade in the country's economy has led to the formation of foreign trade policy, which is defined as a certain course of government and power structures, the use of such principles, methods and instruments of influence on the development of foreign trade of the country, which ensures the achievement of certain goals and the realization of national interests. The positive effects of Ukraine's participation in the WTO, which regulates economic processes at the global level, were identified. The special role of the UN FAO, which is to study strategic and tactical approaches to tackling food issues on a global scale, while using the indicator as the ratio of world stocks to their world consumption was highlighted. *Practical meaning.* The practical results are to develop theoretical and methodological provisions and practical recommendations aimed at increasing the efficiency of development of export-import relations in the market of oilseeds production in Ukraine. The export-import policy of Ukraine should be based on the unification of efforts both on the support of the domestic commodity producer and in relation to the needs of consumers. This consensus can be achieved through direct subsidies directly to agricultural producers and indirect support by increasing the demand for domestic products of the agro-industrial sector, which is a *prospect for further research.*

Keywords: oilseeds crops, export, trade, regulation, foreign trade policy.

Number of references: 42; number of tables: 0; number of figures: 1; number of formulas: 0.

1. Вступ.

Поглиблення міжнародного економічного співробітництва зумовлює появу суперечностей між економічними інтересами різних країн, що проявляється у викривленому перерозподілі економічних здобутків. Ці суперечності існують з тих пір, як зародилися примітивні форми обміну та первісні ознаки ринку. Слід відмітити, що економічна відкритість України не завжди була виправданою. Зовнішньоекономічна діяльність України значний період знаходилася в стані невизначеності і без значних радикальних змін положення не виправити. Цими змінами повинна стати система організаційних, методологічних, економічних, валютних, фінансових заходів, які базуються на науково-теоретичному, методологічному і практичному обґрунтуванні дієвого механізму зовнішньоекономічної діяльності, побудованого на науково обґрунтованому співвідношенні лібералізації і протекціонізму (Kramarenko, (ed.), 2006). Склад і структура експорту та імпорту продовольства України вельми красномовно свідчить про пріоритети і принципи економічної політики країни і її ролі в формуванні як світових, так і внутрішніх продовольчих ринків, зокрема і ринку продукції олійних культур.

Постановка проблеми.

Досвід високорозвинених країн показує, що незабезпеченість елементом соціальної справедливості, поряд із неспроможністю ринкового механізму забезпечити належне економічне середовище функціонування підприємств АПК в умовах конкуренції, змушує втручатися державу, вдаючись до численних механізмів підтримки їх конкурентоспроможності. Для вітчизняних учасників ринку продукції олійних культур важливим є вибір оптимальної організаційної структури зовнішньоекономічної торгівлі на всіх рівнях регулювання міжнародної торгівлі.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зокрема аграрного сектора, розглядали у своїх працях І. М. Школа (Shkola (ed.), 2002), Г. Н. Клишко (Klymko, 2002), П. Т. Саблук (Sabluk, 2005), Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко і Т. В. Кальченко (Tsyhankova, Petrashko and Kalchenko, 2001). Дослідженню світового та вітчизняного ринку олійних культур присвячено роботи С. М. Кваши, В. І. Власова і Н. В. Кривенко (Kvasha, Vlasov and Kryvenko, 2013), О. В. Коваленка (Kovalenko, 2015), А. А. Бабич-Побережної

(*Babych-Poberezhna, 2011*), А. Л. Педорченка (*Pedorchenko, 2015*) та ін., в яких знайшли відображення різні аспекти проблеми. І. В. Чехова визначила загальний тренд по культурах на вітчизняному і світовому ринках (*Chekhova, 2017*). Слід зазначити, що дослідження проблеми регулювання експортно-імпоротної торгівлі продукцією олійних культур розпочато у попередніх працях автора (*Poberezhets, 2017; Poberezhets, 2018*).

3. Методи дослідження.

Методологія дослідження базується на зарубіжних та вітчизняних наукових статтях щодо необхідності поєднання ринкового та державного регулювання аграрного ринку, а також аналітичних робіт та узагальнення думок експертів у досліджуваному секторі економіки. Було використано методи системного узагальнення, абстрактно-логічний, аналізу та синтезу.

4. Формулювання цілей дослідження.

Мета даної роботи полягає у виявленні тенденцій та особливостей системи регулювання експортно-імпоротної торгівлі соєю, ріпаком і соняшником як найважливіших культур у структурі зовнішньої торгівлі України.

5. Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

До основних причин, які змушують держави впливати на економічні процеси аграрної сфери, слід віднести особливості функціонування даної галузі: низька еластичність попиту і пропозиції на агропродовольчу продукцію, а відповідно і слабке реагування господарських суб'єктів даної галузі на динамічні економічні стимули; великий сезонний розрив між вкладенням оборотного капіталу й отриманням доходів; значна кредитомісткість галузі потребує залучення додаткових фінансових ресурсів; висока наближеність до середовища чистої конкуренції, навіть за наявності державного регулювання; відносна роздрібність пропозиції продукції сільського господарства, яка обумовлена слабкою

концентрацією аграрного виробництва і багатогалузевою структурою сільськогосподарських товаровиробників унеможливорює концентрацію виробництва продукції певного рівня якості в рамках обмеженої кількості товаровиробників та вплив на рівновагу ринку; інвестиційна непривабливість сільського господарства порівняно з рядом інших галузей народного господарства; висока залежність процесу відтворення від природно-кліматичних і метеорологічних умов (*Andriichuk, 2002*).

Система регулювання міжнародної торгівлі товарами, в тому числі, продукцією сільського господарства має певні рівні. Дане питання розглядалося в працях І. М. Школи, який вважає, що регулювання зовнішньоторговельних та загалом міжнародних торговельних відносин, здійснюється на трьох узагальнених рівнях: на рівні підприємства, на рівні держав та на рівні міжнародних організацій (*Shkola, Kozmenko and Babinsika, 2003*). Г. Н. Климко стверджує, що основним суб'єктом регулювання світових господарських зв'язків є держава, а система міжнародного економічного регулювання складається з регіонального (структури регіональних економічних об'єднань таких, як ЄС, NAFTA, ASEAN) та глобального рівнів (ряд економічних організацій та установ ООН), при цьому на обох рівнях важливу роль відіграють транснаціональні корпорації (ТНК) (*Klymko, 2002*). Т. М. Циганкова, Л. П. Петрашко, Т. В. Кальченко вважають, що ускладнення та динамізація міжнародних торговельно-економічних відносин об'єктивно зумовили формування системи регулювання міжнародного обміну, яка «являє собою сукупність взаємопов'язаних принципів, норм, правил і процедур впливу на формування регіональних і товарних структур експорту та імпорту за допомогою політичних, економічних, фінансових, правових та адміністративних інструментів» (*Tsyhankova, Petrashko and Kalchenko, 2001*). Запропоноване авторами визначення «обмежувальна торговельна практика», як

«сукупність дій, заходів, прийомів транснаціональних корпорацій, що формують ринкову поведінку підприємств чи їх об'єднань з метою досягнення та утримання провідної позиції на ринку шляхом обмеження або послаблення конкурентної боротьби», віддзеркалює ситуацію, що склалася на аграрному ринку України під час експортно-імпорتنих операцій.

Варто зазначити, що країна самостійно формує власну систему та структуру державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. До органів регулювання ЗЕД в Україні відносяться: Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Національний банк України; Центральний орган виконавчої влади з питань економічної політики; органи, що здійснюють митний контроль; Антимонопольний комітет України; Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі (*Kozak (ed.) and Sporek (ed.), 2016, p. 18*).

На даний час експорт продукції олійних культур з України представлений великими вітчизняними агрохолдингами та міжнародними агропромисловими корпораціями, що зумовлено, головним чином, фінансовою стійкістю та їх конкурентоспроможністю (*Agravery, 2018*).

Основна тенденція на ринку продукції олійних культур – це постійне зростання пропозиції. Така тенденція триває вже близько 10 років: зростає внутрішнє виробництво олійних культур. Це означає, що в країні буде збільшено експорт і виробництво рослинних олій. Інша сторона цього процесу – ціни на рослинні олії, в тому числі на соняшникову, перебувають на найнижчому рівні за останнє десятиліття – 695–700 дол./т FOB. Експорт продукції олійних культур – олії, шроту, сої, ріпаку – становить близько 40% всього аграрного і харчового експорту України (*Prokhorchuk, 2018*).

За останні 15–17 років наша країна перетворилася з експортера насіння соняшнику на найбільшого виробника й експортера соняшnikової олії (частка світового ринку перевищує 50%) (*Baker Tilly Ukraine,*

2017). За цей період споруджено 37 нових заводів, потужність яких сягнула 18–18,5 млн т переробки олійної сировини. Олійно-жирова галузь є лідером не лише АПК, але й усієї економіки за багатьма показниками, а саме рентабельністю, обсягами експортної продукції, сумами валютної виручки, енергоефективністю, заробітними платами (*Karpenko, 2017*).

Виробництво олійних культур є одним із найрентабельніших для аграріїв. Але існують і негативні фактори. Домінуючим фактором тиску виступає рекордний світовий урожай олійних культур та залежність від нього вітчизняного ринку. Також скасування відшкодування ПДВ при експорті сої сприяло значному зменшенню цін внутрішньої торгівлі на насіння соняшника і соєвих бобів.

Відсутність чіткої позиції держави по відношенню до активної монополізації вітчизняного олійного ринку зарубіжними комерційними структурами зумовлює відтік прибутків товаровиробника за кордон, шляхом авансування зарубіжними трейдерами-експортерами виробництва олійних культур в Україні.

Найпоширенішими методами та інструментами, до яких вдаються ТНК є: угоди та домовленості, що встановлюють рівень цін; участь у міжнародних торгах (тендерах) за таємною домовленістю; угоди щодо розподілу ринків або споживачів; виділення квот на продаж і виробництво; колективні дії на підтримку домовленості (наприклад, відмова вести справи, недопуск партнера до укладання угоди тощо); використання цін нижче за собівартість для усунення конкурентів; встановлення дискримінаційних цін або умов стосовно поставок і закупок; злиття, поглинання або інші форми досягнення контролю; повна або часткова відмова вести справи на звичайних комерційних умовах; встановлення обмежень стосовно місця, часу, кількості та форми можливого перепродажу або експорту товарів, що поставляються; зумовленість поставок конкретних товарів (послуг)

обсягами закупівель інших товарів (послуг) у постачальника або його партнера; диктат щодо прийняття управлінських рішень у сфері інвестування, розширення виробництва, виходу на нові зарубіжні ринки, продажу ліцензій тощо.

Поряд з цим, економічна спільнота намагається протидіяти обмеженню і послабленню конкурентної боротьби. Зокрема, в 1957 році в ст. 85 і 86 Римського договору про створення Європейської Економічної Спільноти та в ст. IV Генеральної угоди з тарифів і торгівлі закладено спеціальні норми по унеможливленню цих дискримінаційних дій. Важливим документом також є Комплекс узгоджених на багатосторонній основі справедливих принципів і правил для контролю за обмежувальною діловою практикою (розроблено Конференцією ООН з торгівлі та розвитку), де зазначено обов'язки держав по розробці законодавства, забезпечення адміністративного і судового захисту проти актів обмежувальної практики в інтересах розвитку міжнародної торгівлі (Tsyhankova, Petrashko and Kalchenko, 2001).

Якщо обмежувальна торговельна практика реалізується транснаціональними корпораціями, то на рівні вітчизняного виробника олійних культур важливим стратегічним завданням є вибір оптимальної організаційної структури зовнішньоекономічного збуту. Як вже зазначалося, більшість сільськогосподарських товаровиробників України не в змозі належним чином організувати просування власної продукції за кордон, хоча незначна частина фірм-виробників утримують власний зовнішньоторговельний апарат, під яким слід розуміти систему органів і служб, об'єднаних функцією управління процесом реалізації та закупівлі товарів за кордоном. Зовнішньоторговельний апарат підприємства-виробника, в залежності від фінансових можливостей, може мати вигляд:

- вбудованого експортного відділу (має повну організаційну залежність від відділу збуту);

- спеціального експортного відділу (займається забезпеченням регулярних експортних операцій, планово-аналітичною роботою, рекламно-інформаційною, кредитно-розрахунковою, транспортно-комунікаційною діяльністю і має самостійність по відношенню до відділу збуту);

- експортних дочірніх компаній (здійснюють цілий комплекс заходів, направлених на реалізацію продукції виробника за узгодженими з нею цінами, зберігають юридичну самостійність і тому самостійно відповідають перед покупцями за своїми зобов'язаннями) (Shkola (ed.), 2003).

Створення власного зовнішньоторговельного апарату на підприємстві вимагає значних фінансових вкладень, які не завжди можуть бути виправдані, тому вдаватися до їх створення слід, при умові, що значна частка експорту продукції домінує в загальному обігу; зовнішньоторговельні операції здійснюються регулярно, водночас продукція має високий рівень конкурентоспроможності; відмічається не високий рівень конкуренції на відповідному сегменті ринку; продукція не потребує серйозної адаптації до закордонних умов використання та є необхідна кількість фахівців із зовнішньоекономічної діяльності. В інших випадках доцільно вдаватися до послуг посередників як вітчизняних, так і закордонних або міжнародних (Kurychenko, 2003).

Ефективне державне регулювання ринку продукції олійних культур і, відповідно, захист вітчизняного товаровиробника демонструють розвинені країни. Зокрема, Міністерство сільського господарства США (USDA) контролює експорт продукції із США через стандартизований набір правил і проведення власної експортної політики. Існують певні вимоги, які повинні бути виконані приватними особами або компаніями-експортерами. Наприклад, Кожен експортер, який планує експортувати більше ніж 15 тисяч тон товару на рік, зобов'язаний зареєструватися в «Зерновій Інспекції, Пакувальній та Складській

Адміністрації» (Grain Inspection, Packers and Stockyards Administration – GIPSA). Реєстраційний процес включає в себе надання в певній формі інформації про компанію-експортера та експортовану продукцію та є платним – компанія-експортер оплачує реєстраційний внесок. Крім того, GIPSA зобов'язує сертифікувати якість і вагу всіх експортних поставок зерна, які охоплюються дією Акту USGSA (соеві боби, насіння ріпаку, льону та соняшнику) (*Official site of U.S. Department of Agriculture, 2018*).

Уряд США сприяє експорту і надає експортерам допомогу при експортуванні товарів, USDA пропонує широкий вибір інструментів і послуг для надання допомоги користувачам в рекламі своєї продукції за кордоном, пошуку зарубіжних покупців для своїх продуктів, також сприяє участі експортерів у міжнародних виставках, конференціях, нарадах тощо (*Official site of United States Census Bur, 2018*).

Корисним для запозичення є досвід регулювання ринку зерна в Канаді, де Канадським Зерновим Актом (Canadian Grain Act) засновано державну установу, яка регулює торгівлю зерновими та олійними культурами в Канаді – Канадську Зернову Комісію (Canadian Grain Commission). Це федеральне державне агентство, яке регулює торгівлю в Канаді, проводить контроль та сертифікацію якості та кількості товару, сприяє безпеці та збільшенню експорту, підтримує репутацію канадського зерна на світовому ринку, проводить наукові дослідження з питань якості зернових та олійних культур, збирає та публікує статистичну інформацію (*Official site of the Canadian Grain Commission, 2018*).

На нашу думку, підходи до формування подальшої стратегії і тактики дій підсистеми експортно-імпортних відносин на ринку олійних культур України вимагають врахування національних особливостей функціонування учасників, досвіду зарубіжних країн, забезпечуючи, при цьому, збалансування внутрішніх потреб та експортних можливостей країни.

На національному рівні державне регулювання є практичним втіленням концептуальних засад і стратегії розвитку державної загалом та аграрної політики зокрема, відповідно до національних інтересів країни. Важливим ключовим елементом державної аграрної політики є забезпечення стабільного та конкурентоспроможного розвитку ринку продукції олійних культур країни як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. В Україні ще досі формується ефективна аграрна політика, яка б повністю відповідала національним потребам. В. В. Юрчишин наголошує на потребі формування нового механізму відносин в агропромисловому комплексі. У ролі каталізатора розвитку необхідно сформувати таке макросередовище, яке б мотивувало аграрну сферу до ефективного саморозвитку та самовідтворення (*Yurchyshyn, 2005*).

Вчені Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» УАН вважають, що комплексною метою аграрної політики повинен бути розвиток експортного потенціалу продовольчого сектора економіки, створення надійних продовольчих запасів, гарантування продовольчої безпеки держави, виведення аграрного сектора на світовий рівень розвитку (*Prysiashniuk, Zubets and Sabluk (ed.), 2011; Bilorus, Subluk and Vlasov, 2008; Sabluk (ed.), 2005*). За П. Т. Саблуком першочерговою метою аграрної політики в контексті зовнішньої політики повинні стати зниження рівня продовольчої залежності від імпорту при поступовому підвищенні середньодушового споживання населенням поряд з нарощуванням експортного потенціалу, не обмежуючи агропромислове виробництво на рівні самозабезпечення (*Sabluk, Vlasov and Bilenkyi, 2010; Sabluk, (ed.), 2005*). Це дозволяє стверджувати, що важливою складовою державної аграрної політики є зовнішня політика країни, яка поєднує в собі широке розгалуження її підвидів, зокрема експортна та імпортна політики.

Зовнішня політика – це загальний курс держави у міжнародних справах,

сукупність принципів і пріоритетних методів, що визначають діяльність органів державної влади та державного управління у сфері регулювання відносин даної держави з іншими країнами і народами відповідно до національних інтересів та конкретно-історичних цілей. Відповідно зовнішньоекономічна політика як складова зовнішньої політики – це загальний курс держави щодо міжнародних економічних відносин. Важливість зовнішньої торгівлі в економіці країни обумовило формування зовнішньоторговельної політики, яку визначають як певний курс дій урядових і владних структур, використання таких принципів, методів та інструментів впливу на розвиток зовнішньої торгівлі країни, завдяки яким забезпечується досягнення визначених цілей та реалізація національних інтересів (Tsyhankova, Petrashko and Kalchenko, 2001).

Основними принципами зовнішньоторговельної політики є:

- принцип поєднання аграрного протекціонізму та повного задоволення споживчого попиту населення якісною та асортиментною продукцією як власного, так й імпортного походження;

- принцип стимулювання експорту продовольчої продукції з високою доданою вартістю;

- принцип планомірної лібералізації зовнішньої торгівлі на основі підвищення конкурентоздатності вітчизняних аграріїв;

- принцип поступового переходу від нетарифних до тарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі;

- принцип державної інформаційно-консультаційної підтримки експортерів;

- програмно-цільовий принцип державного регулювання торгівлі основними продуктами харчування;

- принцип регулювання регіональної торгівлі (Kozak (ed.) and Sporek (ed.), 2016, p. 18).

Основними групами інструментів, які держава використовує при здійсненні зовнішньої аграрної політики є: тарифні і

нетарифні бар'єри, а також система двосторонніх і багатосторонніх. Крім того, країни з метою захисту внутрішнього ринку вдаються до технічних бар'єрів (специфічні стандарти якості, норми безпеки, санітарні обмеження та ін.), які створюють умови для дискримінації імпортованих товарів на користь вітчизняних.

Намагання захистити власні інтереси, забезпечити добробут населення кожної держави історично зумовило боротьбу двох основних напрямків зовнішньоекономічної політики: фритредерство, що в сучасних умовах дістав назву лібералізації – необмежене розширення свободи економічної діяльності господарюючих суб'єктів (Mochernyi (ed.), 2001), та протекціонізм – економічна політика й доктрина, спрямована на стимулювання національної економіки та її захист від іноземної конкуренції (Mochernyi (ed.), 2002). У сучасному економічному світі застосовується поєднання обох цих напрямків зовнішньоекономічної політики, що і є найбільш оптимальною зовнішньоекономічною політикою для України (Klymenko (ed.), 2002). Схожої думки притримується В. М. Геєць вказуючи на те, що зовнішньоторговельна політика України має бути політикою поміркованого протекціонізму, оскільки тільки ретельно зважені заходи щодо тарифного і нетарифного регулювання можуть сприяти розвитку конкурентного середовища на внутрішньому ринку країни і, водночас, захищати паростки перспективних національних виробництв (Heiets (ed.), 2003).

Формування напряму зовнішньоторговельної політики вимагає врахування економічної значимості країни на світових ринках. Зокрема, загальновідомим є поділ на «малу» (що сприймає й пристосовується до світових цін) та «велику» країни (самостійно може впливати на світові ціни та умови торгівлі). Досліджуючи вплив державного регулювання експорту та імпорту на суспільний добробут країни ряд науковців вважають, що, населення «малої» країни в кінцевому підсумку залишається в

програші, на відміну від «великих» країн, які нарощують національні багатства, за винятком, якщо інша країна-торговий партнер не застосує зустрічних заходів протидії (Andriichuk, Zubets and Yurchyshyn, 2005).

Особливу роль у зовнішньоторговельних зв'язках України та зарубіжних країн відіграє міждержавний рівень регулювання аграрної торгівлі, який проявляється в дискримінаційних і преференційних режимах та віддзеркалює в певній мірі відповідно ознаки протекціонізму та лібералізму. Чому лише в певній мірі? Преференційний торговельний режим – це особливий пільговий режим, який надається однією державою іншій без поширення на треті країни, тоді як за дискримінаційного режиму юридичні і фізичні особи однієї країни на території країни-торговельного партнера знаходяться в гірших умовах порівняно з

іншими країнами (Tsyhankova, Petrashko and Kalchenko, 2001). Загалом, на світовому ринку товарів і послуг цими інструментами досить часто користується ряд розвинених країн, які, таким чином, намагаються шантувати економічно залежні та слабші країни, маючи на меті отримати певні дивіденди від таких дій.

Наднаціональний рівень регулювання міжнародної торгівлі здійснюється за допомогою спільних заходів країн-учасниць інтеграційних угод та охоплює політикою лібералізації значно більшу групу країн порівняно з преференційним торговельним режимом. Координація митної політики між країнами є одним із напрямів розвитку тарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі. Зарубіжні вчені виділяють шість видів інтеграційних інструментів або преференційного торговельного регулювання (рис. 1).

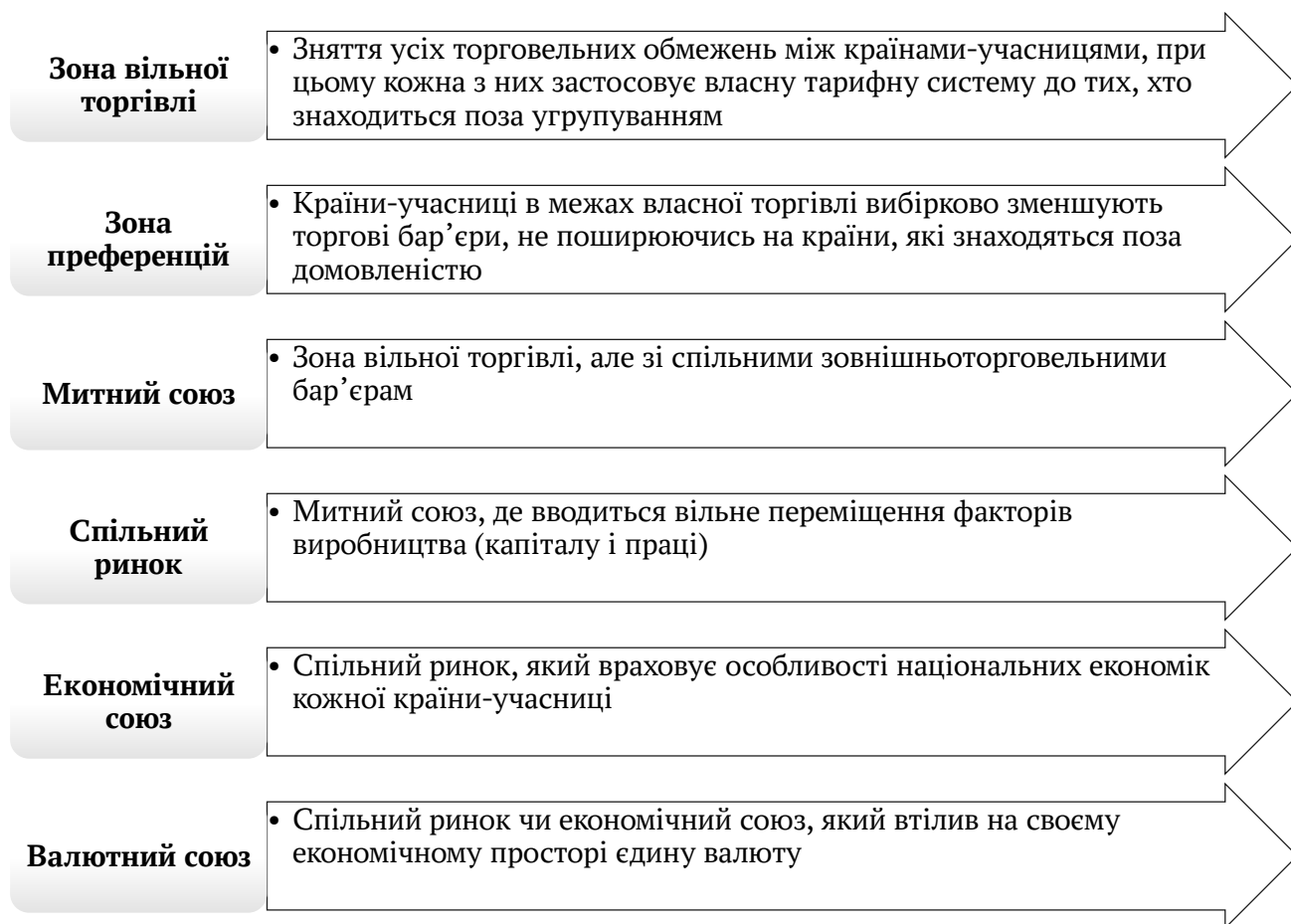

Рис. 1. Ієрархія інтеграційних об'єднань

Джерело: сформовано за даними, наведеними у (International marketing and the trading system, 2001).

Глобальний рівень регулювання світових ринків товарів і послуг загалом та продовольства зокрема охоплює широкий спектр міжнародних організацій та інститутів, які, в свою чергу, поділяються на галузеві, регіональні та глобальні.

Центральне місце на глобальному рівні регулювання економічних процесів, зокрема в сфері обігу, беззаперечно посідає Світова організація торгівлі (1995 р.), яка стала спадкоємицею Генеральної угоди з тарифів і послуг (1948 р.) та охоплює близько 98% світової торгівлі товарами і послугами (164 країни). Правову основу системи СОТ складає пакет документів з чотирьох додатків (містять ряд угод), які регламентують основні інструменти зовнішньоторговельної політики, в тому числі і сільському господарству.

16 травня 2018 року Україна відзначила десятиліття членства в СОТ. Для країни, частка експорту в ВВП якої становить близько 50%, набуття членства в СОТ мало вплив на зміну структури економіки. Перш за все, за рахунок встановлення чітких правил гри на світовому ринку, лібералізації зовнішньоторговельних режимів та адаптації законодавства до світових правил (Mykolska, 2018).

Серед позитивних наслідків вступу України до СОТ варто зупинитись на наступних:

- розширення можливостей та переваг для розвитку бізнесу. Це – регуляторне середовище, спрощення зовнішньоекономічних торговельних процедур, сертифікації та стандартизації, доступу до іноземних ринків товарів та послуг;

- отримання вітчизняними експортерами передбачуваного та сприятливого недискримінаційного режиму на ринках СОТ;

- гарантування українським виробникам АПК міжнародно-правового захисту від недобросовісної конкуренції на світовому та регіональних ринках;

- отримання розширених можливостей використання інструментів

торговельного захисту, нетарифних заходів, механізму врегулювання спорів;

- використання участі в інформаційній системі СОТ для доступу українських підприємств до інформації про зміни у торговельних режимах країн-членів СОТ;

- отримання українськими товарами режиму найбільшого сприяння у торговельному просторі країн-членів СОТ та можливість захисту інтересів національних виробників відповідно до процедури розгляду торгових спорів СОТ (Mykolska, 2018).

Вперше питання лібералізації торгівлі продукцією сільського господарства було підняте та включене до повістки денної лише на шостому раунді торгових переговорів (Уругвайський раунд, 1986-1994 рр.). Проте основна проблема після переговорів залишилася – не справедлива торгова політика між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, хоча подальші переговори з цього питання розпочалися в 2001 році на IV Міністерській конференції СОТ у місті Доха (Катар) і були продовжені два роки по тому в Канкуні (Мексика) та повинні були закінчитися на VI міністерській конференції в Гонконзі наприкінці 2006 року. Проте переговори тривають, а проміжним результатом є те, що розвинені країни відмовляються лібералізувати свої ринки сільськогосподарської продукції, а країни, що розвиваються – ринки послуг і промислових товарів (Korotysh, 2006).

Діяльність Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), яку було створено в 1945 році спрямована, насамперед, на вирішення продовольчої проблеми через підвищення продуктивності сільського господарства та через справедливий розподіл країн-членів цієї організації. Основними функціями цієї міжнародної установи ООН є:

1. Збір, аналіз, інтерпретація і розповсюдження інформації щодо харчування, продовольства і сільського господарства. Останнє включає також рибальство, морські продукти, лісництво і первинну

продукцію лісопереробки.

2. Підтримка і формулювання рекомендацій щодо національних та міжнародних дій, пов'язаних із такими сферами діяльності:

а) наукою, технологією, соціальними та економічними дослідженнями в сфері харчування, продовольства і сільського господарства;

б) поліпшенням освіти та системи управління в сфері харчування продовольства і сільського господарства і поширенням знань серед всіх верств населення щодо науки і практики харчування і сільського господарства;

в) збереженням природних ресурсів і використанням поліпшених методів ведення сільськогосподарського виробництва;

г) поліпшенням переробки, маркетингу і розподілу продовольства та сільськогосподарської продукції;

д) схваленням політики забезпечення сільського господарства кредитами на національному та міжнародному рівнях;

е) схваленням міжнародної політики відповідно до угод по сільськогосподарських товарах (*Organization of the United Nations, 1994*).

Крім того, ФАО надає технічну допомогу на замовлення урядів, організовує разом з урядами виконання зобов'язань відповідно до рекомендацій конференції ООН по продовольству і сільському господарству та Конституції ФАО, а також діє з метою реалізації цілей ФАО. Особлива роль ФАО ООН полягає у вивченні стратегічних і тактичних підходів у вирішенні продовольчої проблеми в глобальному масштабі, при цьому використовує такий показник як відношення світових запасів продукції до їх світового споживання.

Україна стала членом ФАО 29 листопада 2003 року, про що було оголошено на 32 сесії Конференції ФАО. Функціонування України в цій організації здійснюється в рамках Закону України «Про

прийняття Статуту Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН».

У міжнародній торгівлі важливе місце посідає Федерація асоціацій торгівлі олійними культурами, насінням і жирами (FOSFA). Ця асоціація об'єднує понад 1150 компаній (89 країн світу), діяльність яких пов'язана з торгівлею олійними культурами, оліями та жирами. Близько 85% світової торгівлі у цій сфері здійснюється на основі типових контрактів FOSFA. Мета даної організації – сприяння розвитку міжнародної торгівлі оліями та жирами (*Official site of FOSFA international, 2018*).

6. Висновки.

З урахуванням розглянутих поглядів на регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією можна зробити висновок, що з набуттям Україною економічної незалежності зовнішньоторговельний сектор галузі АПК країни відчув весь спектр регулювання – від корпоративного до глобального. Вважаємо, що державна аграрна політика України, в тому числі її зовнішня складова повинна чітко відображати інтереси суспільства, адже останні в своїй основі націлені на цивілізовані умови розвитку.

Ключовим елементом державної аграрної політики є забезпечення стабільного та конкурентоспроможного розвитку ринку продукції олійних культур як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках за допомогою такої складової державної аграрної політики як зовнішня політика країни, яка поєднує в собі широке розгалуження її підвидів: зовнішня політика, зовнішньоекономічна політика, зовнішньоторговельна, експортна та імпортна політика.

Експортно-імпортна політика України повинна ґрунтуватися на об'єднанні зусиль як щодо підтримки вітчизняного товаровиробника, так і по відношенню до потреб споживачів. Даний консенсус можна досягнути шляхом прямих дотацій безпосередньо сільськогосподарським товаровироб-

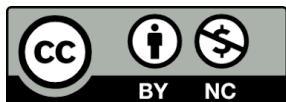
никам та непрямой підтримки через збільшення попиту на вітчизняну продукцію агропромислового сектора, що є перспективною для подальших досліджень.

References

- Agravery (2018), "Top 25 exporters of oil from Ukraine", available at: <http://agravery.com/uk/posts/show/top-25-eksporteriv-olii-z-ukraini> (Accessed 19 November 2018).
- Andriichuk, V. H. (2002), *Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv* [The economy of agrarian enterprises], KNEU, Kyiv, Ukraine, 624 p.
- Andriichuk, V. H., Zubets, M. V. and Yurchyshyn, V. V. (2005), *Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty* [Modern Agrarian Policy: Problematic Aspects], Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine, 140 p.
- Babych-Poberezhna, A. A. (2011), "Soy beans and soy products at the world market", *Kormy I kormovyrobnytstvo*, vol. 69, pp. 213–216.
- Baker Tilly Ukraine (2017), "Production of high-oleic cultures in Ukraine: prospects and development", available at: <https://www.bakertilly.ua/news/id41132> (Accessed 2 November 2018).
- Organization of the United Nations (1994), *Basic text of the Food and Agriculture Organization of the United Nations*, Vol. I, II, FAO, Rome, Italy, 346 p.
- Bilorus, O. H., Subluk, P. T. and Vlasov, V. I. (2008), *Hlobalizatsiia i prodovolstvo* [Globalization and food], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 632 p.
- Chekhova, I. V. (2017), "The world market of oilseeds and the place of Ukraine in it", *Visnyk ahrarnoi nauky*, no. 9, pp. 71–77, doi: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk201709-13>.
- Halushko, V. P., Khulienbruk, H. V. and Kovtun, O. A. (2003), *Osnovy ahrarnoi ekonomiky* [Fundamentals of agrarian economics], Vyshcha osvita, Kyiv, Ukraine, 399 p.
- Halushko, V. P. and Kvasha, S.M. (2001), "Adaptation of the mechanism of foreign affairs of the agroindustrial complex of Ukraine to the requirements of the GATT / WTO", *Nova ekonomichna paradyhma formuvannia stratehii natsionalnoi prodovolchoi bezpeky Ukrainy u XXI stolitti*, NNC IAE, Kyiv, Ukraine, pp. 432–440.
- Heiets, V. M. (2003), *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovrostrokovoho rozvytku* [Economy of Ukraine: strategy and policy of long-term development], In-t ekon. prohnozuv., Kyiv, Ukraine, 1008 p.
- International marketing and the trading system (2001), *International Trade Centre UNCTAD/WTO*, ITC, Geneva, Switzerland, 219 p.
- Karpenko, O. (2017), "Competition for raw materials for the oil and fat complex will intensify", available at: <http://infoindustria.com.ua/stepan-kapshuk-konkurenciya-za-sirovinu-dlya-oliyno-zhirovogo-kompleksu-dedali-zagostryvatimetsya/> (Accessed 2 November 2018).
- Klymko, H. N. (2002), *Osnovy ekonomichnoi teorii: politekhnichnyi aspekt* [Fundamentals of economic theory: polytechnical aspect], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 615 p.
- Kobuta, I. (2005), "Harmonization of national legislation in the field of agriculture with the norms and rules of the World Trade Organization", *Aktualni pytannia ahrarnoi polityky*, vol. 1, pp. 398–407.
- Korotych, P. (2006), "Hong Kong Finish of Ukraine: Intermediate or Final?", *Propozytsiia*, no. 2 (128), pp. 8–10.
- Kovalenko, O. V. (2015), "New markets as a consequence of the current needs of society", *Ahrosvit*, no. 15, pp. 35–41.
- Kozak, Yu. H. and Sporek, T. (2016), *Osnovy zovnishnoekonomichnoi diialnosti* [Fundamentals of foreign economic activity], Tsentri uchbovoi literatury, Kyiv-Katovitse, Ukraine-Poland, 289 p.
- Kramarenko, V. I. (ed.) (2006), *Razvitie vneshnejekonomicheskoi dejatel'nosti v uslovijah globalizatsii* [Development of foreign economic activity in the conditions of globalization], Tavriya, Symferopol, Ukraine, 282 p.
- Kuznietsov, O. M. (2002), "Current state and prospects of the field of oilseeds development in Ukraine", *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 24–25.
- Kvasha, S. M., Vlasov, V. I. and Kryvenko, N. V. (2013), *Eksport ta import produktsii ahrarnoho sektoru Ukrainy: stan ta tendentsii* [Export and import of agricultural products in Ukraine: state and trends], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 80 p.
- Kyruchenko, O. A. (2002), *Menedzhment zovnishnoekonomichnoi diialnosti* [Management of foreign economic activity], Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 384 p.
- Mochernyi, S. V. (2001), *Ekonomichna encyklopediia* [Economic Encyclopedia], Vol. 2, Akademiia, Kyiv, Ukraine, 848 p.

- Mochernyi, S. V. (2002), *Ekonomichna encyklopediia* [Economic Encyclopedia], Vol. 3, Akademiia, Kyiv, Ukraine, 952 p.
- Mykolska, N. (2018), "The first 10 years in the WTO: how Ukraine uses the organization's tools", available at: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/05/16/7081783/> (Accessed 2 November 2018).
- Official site of the Canadian Grain Commission (2018), "Our the Canadian Grain Commission", available at: <https://www.grainscanada.gc.ca/en/about-us/org/> (Accessed 2 November 2018).
- Official site of FOSFA international (2018), "About FOSFA international", available at: <https://www.fosfa.org/about-us/> (Accessed 2 November 2018).
- Official site of United States Census Bur (2018), "Automated Export System. Eau", available at: <http://www.census.gov/foreign?trade/regulations/forms/index.html> (Accessed 2 November 2018).
- Official site of U.S. Department of Agriculture (2018), "Exporting Regulations and Policies", available at: <https://www.usda.gov/topics/trade/exporting-goods> (Accessed 2 November 2018).
- Pedorchenko, A. L. (2015), "Experience of export of oilseeds and products of their processing in developed market economies", *Ahrosvit*, no. 13, pp. 37–41.
- Poberezhets, N. B. (2017), "Problems of state regulation at the oil crops market in Ukraine in the present-day conditions", *Economies' Horizons*, no. 2(3), pp. 18–24, doi: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(3\).2017.127272](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(3).2017.127272).
- Poberezhets, N. B. (2018), "Comparative competitive advantages and competitiveness of Ukraine in the world market of oilseeds", *Economies' Horizons*, no. 2(5), pp. 4–11, doi: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.2\(5\).2018.140680](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(5).2018.140680).
- Poberezhna, A. A. (1999), "Formation of world and domestic markets of oilseeds", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 91–96.
- Prokhorchuk, I. (2018), "Oil season 2018/19: trends, forecasts and risks", available at: <https://www.grow-how.in.ua/olijnyi-sezon-2018-19-tendentsiyi-prognozy-ta-ryzyky/> (Accessed 2 November 2018).
- Pryciashniuk, M. V., Zubets, P. T., Sabluk, P. T., Messel-Veseliak, V. I. and Fedorov, M. M. (2011), *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [Agrarian sector of Ukraine's economy (state and prospects of development)], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 1008 p.
- Sabluk, P. T. (2005), *Ahropromyslovyi kompleks v systemi zovnishnioekonomichnoii diialnosti Ukrainy* [Agroindustrial complex in the system of foreign economic activity of Ukraine], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 242 p.
- Sabluk, P., Vlasov, V. and Bilenyi, O. (2010), *Rehionalna intehtratsiia* [Regional integration], NNT IAE, Kyiv, Ukraine, 365 p.
- Sabluk, P. T. (2005), "Development of agroindustrial complex – reliability and stability", *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 11–16.
- Shkola, I. M., Kozmenko V. M. and Babinska O. V. (2003), *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny* [International Economic Relations], KNTEU, Kyiv, Ukraine, 589 p.
- Tsyhankova, T. M., Petrashko, L. P. and Kalchenko, T. V. (2001), *Mizhnarodna torhivlia* [International trade], KNEU, Kyiv, Ukraine, 487 p.
- Vlasov, V. I., Sabluk, P. T. and Kaliiev, H. A. (2008), *Svitivie I rehionalne vyrobnytstvo ahrarnoi produktsii* [World and regional production of agrarian products], NNC IAE, Kyiv, Ukraine, 210 p.
- Yurchyshyn, V. V. (2005), "Development of systemic state management of agriculture", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 6–16.

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства — Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons "Attribution-NonCommercial 4.0 International" (CC BY-NC 4.0).